

Somogyi Magdolna

A mediáció megvalósulása a büntetőjogban

A mediáció szó eredete a *mediare* szóból származik, melynek jelentése középen állni, egyeztetni, közbenjárni, közvetíteni, békéltetni. A mediáció főbb elemei az egyezkedést segítő technikák alkalmazása, a probléma megfogalmazása, az álláspontok közelítése, az empatikus kommunikáció fejlesztése, alternatív megoldások keresése, közös cél kialakítása, a beszűkülés, a bizalmatlanság, a merev attitűdök kialakulásának megakadályozása. A mediáció közreműködik abban, hogy a felek felismerjék mi is a cél a konfliktus megoldásában, minél előbb egyezsre jussanak, amely közösen mindkét fél által elfogadott.

Fontos része, hogy a felek önkéntességén alapul és mindketten aktív résztvevői a „megbeszélésnek”, ahol az ő igényeik és érdekeik érvényesülnek. A mediátor csupán vezet és közvetít a felek között, akikre semmit nem kényszerít, így olyan döntésre jutnak, amely mindkét félnek megfelel. Tehát egy megoldási technika, melynek során a szemben álló felek érdekeit próbálja egyeztetni, fékezni, az okokat tisztázni és minél előbb megoldást találni, ahol semmit sem erőltet rájuk.

A mediáció során előtérbe kerülnek a jóvátétel különböző formái. Ezek közül kézenfekvőnek tűnik az eredeti állapot helyreállítása, ami bűncselekmények esetében talán nem mindig teljesíthető, persze vannak esetek, amikor igen, mint a vagyoni elleni bűncselekményeknél. Emellett beszélhetünk anyagi jóvátételről is és szimbolikusról is, ami történhet egy bocsánatkérés útján vagy esetleg a társadalom, az adott környezet számára végzett közhasznú munka révén.¹ Az elkövető és a sértett által választott jóvátételi forma változó, de szabad akaratukon nyugszik, ezzel is elősegítve a sértettet az igazságérzet eléréséhez.

A közvetítői eljárásnak számos előnye van az állami eljárással szemben. A mediáció során az elkövető inkább aktív alany, míg a büntetőeljárás során passzív. Ha az egyezés létrejött, az elkövetőnek teljesítenie kell az adott megállapodást, míg a büntetőeljárás során kiszabott szankciót inkább elszemveli, mint például a szabadságvesztést és ezen keresztül a megtorlás a passzív felelősségkonceptióra épül, míg a helyreállító igazságszolgáltatás az aktív felelősségvállalásra, viszont közös pont, hogy mindkettő a kibillentett egyensúly helyreállítására épül.²

A harmadik személy bevonásával rendezett konfliktus eredményeként előállt megoldás sokkal teljesíthetőbb is lesz, mert az bizonyos, hogy egészen más feltételek között zajlott, mint az állami eljárás. A beszélgetés sokkal kötetlenebb, oldottabb, melynek során a felek nagyobb szerepet vállalnak az egyezés kialakításában; ahol nem mint felek hanem mint „tárgyalópartnerek” vannak jelen, ahol nem a múlt és a megtörtént tényállás elemzésén van a hangsúly, hanem a jövőben tanúsítandó magatartásra koncentrálnak, a károsult vagy szenvedő alany kompenzálására, akár egy bocsánatkéréssel akár anyagi úton és a megbékéléssel fűszerezve.

Az így létrejött megoldás, egyezés, kötelező erejét pedig maguk a felek generálják azáltal, hogy szabad akaratukon, az önkéntességen alapul a közvetítőhöz való fordulás.

Hogyan is tudjuk mindezt alkalmazni a hazai büntetőjogban? Hogyan és miért került bevezetésre? Miként tudjuk átültetni a magyar jogrendszerbe?

A mediáció bevezetésére sokak szerint nemzetközi nyomás miatt került sor. Itt kell megemlíteni a legfontosabb szervezeteket, ami az ENSZ, az Európa Tanács illetve az Európai Unió, amelyek útmutatásaikkal meghatározták a bevezetés irányát.

ENSZ

A X. ENSZ kongresszusra való felkészülés során már 1999-ben meghatározták a resztoratív igazságszolgáltatás célkitűzéseit, amelyek a következők voltak: az elkövető társadalomba történő újbóli integrálása és egyúttal az ismételt bűnelkövetés megelőzése, az elkövető képessége arra, hogy elismerje felelősségét, olyan közösségek létrehozása, amelyek támogatják az elkövetők és áldozatok rehabilitációját.

A XI. kongresszuson 2005-ben a Bangkoki Deklarációval hangsúlyozta az ENSZ, hogy milyen fontos szerepe van az áldozatok érdekeinek és az elkövetők rehabilitációjának biztosításában a resztoratív programoknak, eljárásoknak. Ezáltal elkerülhetők a szabadságvesztés káros hatásai, a büntetőbíróságok ügyszerheit is csökkentik.³

1 Dr. Görgényi Ilona: Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben HVG-Orac Lap és Könyvkiadó Kft. Budapest 2006. 91-92. o.

2 Máthé Magdolna – Schweighardt Zsanett – Törzs Edit: Kritikai kérdések a helyreállító igazságszolgáltatásban. Ügyészek Lapja 2007/2. sz. 81-82. o.

3 Dr. Görgényi Ilona: Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben HVG-Orac Lap és Könyvkiadó Kft. Budapest 2006. 61. o.

Európai Unió

Az Európai Unió Tanácsának kerethatározata a 2001/220/IB (2001. március 15-i kerethatározat az áldozatok büntetőeljárásban elfoglalt státuszáról) 10. cikkében előírja a tagállamok számára, hogy a büntetőügyekben történő közvetítést segítsék elő, továbbá azt is, hogy az ily módon létrejött közvetítés eredményét az eljárás során vegyék figyelembe. Az Európai Unióról szóló Szerződés 10. cikkelye értelmében azonban a megvalósítást a tagállamokra bízta, vagyis csak az eredményt jelöli ki, az eszközök kiválasztásában az államok szabad kezet kapnak, ugyanúgy, mint a bűncselekmények körének meghatározásában. A másik erről szóló cikk a 9., ami a büntetőeljárás alatti kompenzációhoz való jogról szól. Így említi, a 9. cikk második bekezdésében, hogy „minden állam megteszi a szükséges intézkedéseket annak ösztönzése érdekében, hogy az elkövető megfelelő kompenzációt biztosítson áldozatának.”⁴ A kerethatározat értelmében tehát most már kötelezettség keletkezett Magyarország számára is a mediáció bevezetésére.

Európa Tanács

A közösségi szankciók típusaira, tartalmára vonatkozóan fogalmazódott meg az Európa Tanács R (92.) 16. számú valamint az R (2000) 22. számú ajánlása. Az előbbi a közösségi büntetésekre és intézkedésekre vonatkozó minimumszabályokról szól, így a közösségi szankció elemeiről. Az utóbbi ajánlása a közösségi szankciókról és intézkedésekről szóló szabályzat végrehajtását segíti elő. Az ajánlás felsorolja a közösségi szankciók egyes típusait, alkalmazási lehetőségeit. Ide sorolja például az ingyenes munkavégzést, az alkoholfogyasztás és drogfogyasztás elleni programokon való részvételt, továbbá a közösségi szankciók körébe sorolja az áldozat-elkövető közötti mediációt is.

A büntetőügyekre vonatkozó mediációról az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (99) 19. számú ajánlása szól. Már preambuluma is jelzi, hogy a mediáció, az elkövetői oldalról is éppen olyan fontos, mint a sértetti oldalról; hiszen az elkövetőnek a mediáció során lehetőséget kell adni arra, hogy felelősségérzete feleledjen, az okozott kárt jóvátegye és biztosítja ezen eljárás a rehabilitációt is, ami a prevenció eszköze. Továbbá tartalmazza 11. pontjában, hogy a „jogalkotónak biztosítania kell, hogy az elkövetőt kompenzációra kötelezze az áldozat javára. Ennek érdekében meg kell szüntetni azokat a létező korlátokat, megszorításokat vagy technikai akadályokat, amelyek megghiúsítják e lehetőség általános megvalósítását.”⁵ Az ajánlás a mediációt akkor tartja lehetségesnek, ha az a felek szabad akaratából történik és az hogy az ügy mediációra kerül-e az adott igazságszolgáltatási hatóság kizárólagos jogköre.

A 2007-es évben az Európa Tanács elfogadta az „Irányelvek a büntetőügyekben történő mediációra vonatkozó hatályos ajánlás hatékonyabb végrehajtására elnevezésű dokumentumot, ami az R (99) 19. sz. ajánlás jobb végrehajtását szolgálja. Továbbá ugyanezen évben megjelent a CEPEJ interpretálásában:

- Az Igazságszolgáltatás Hatékonyságáért Küzdő Európai Bizottság (CEPEJ) ajánlásai az Európa Tanács büntetőügyi mediációval kapcsolatos irányelveinek hatékonyabb alkalmazására
- Az Igazságszolgáltatás Hatékonyságáért Küzdő Európai Bizottság (CEPEJ) ajánlásai az Európa Tanács családjogi mediációval kapcsolatos irányelveinek hatékonyabb alkalmazására
- Az Igazságszolgáltatás Hatékonyságáért Küzdő Európai Bizottság (CEPEJ) ajánlásai az Európa Tanács közgazgatási ügyekben alkalmazható alternatív konfliktusrendezést érintő irányelveinek hatékonyabb alkalmazására

Az Igazságszolgáltatás Hatékonyságáért Küzdő Európai Bizottságot 2002. szeptember 18-án hozta létre az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága azzal a feladattal, hogy vizsgálja meg a tagállamok igazságszolgáltatási rendszerének működését, mert elengedhetetlen ezek pontos ismerte ahhoz, hogy hatékonyságukat növeljék, a különböző nehézségeket felismerjék, és megoldások kidolgozását segítsék elő. Továbbá feladatuk, hogy kérdőíveket készítsenek, ezeket kiadják a tagállamoknak, majd összegyűjtsék és elemezzék.⁶ Működése során a CEPEJ-en belül egy külön munkacsoportot (CEPEJ-GT-MED) hoztak létre, amely munkáját segíti a mediáció hatékonyabb megvalósulása érdekében.⁷

4 uo. 34. o.

5 uo. 31. o.

6 http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/presentation/cepej_en.asp

7 dr. Farkas Krisztina: Az Európa Tanács büntető ügyekben folytatott mediációra vonatkozó ajánlásának alkalmazása a tagállamokban és annak hatékonyabb végrehajtását szolgáló irányelvek. Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, Bíbor Kiadó 10. kötet 2009. 39-41. o.

Magyarország

Az Unió kívánalmainak eleget téve megvetette a közvetítői eljárás alapjait a 2002. évi LV. törvénnyel, ami a közvetítői tevékenységről szól és 2006. évi LI. törvénnyel, ami a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szól és egyúttal módosította a büntetőeljárásról szóló törvénykönyvet, ahová bevezetésre került a közvetítői eljárás, valamint az anyagi jogi kódexet is, amit a tevékeny megbánás intézményével bővített. Módosítás a törvényekben többször történt és jelenleg a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről a 2006. évi CXXIII. törvény szól, amely 2007. január elsején lépett hatályba.⁸ A törvény indoklásában olvashatjuk a resztoratív igazságszolgáltatás egyik nagy előnyét is, vagyis hogy a bűncselekménnyel okozott kár jóvátételét a sértett és tettes bevonásával, az általuk létrehozott egyezséggel lehet rendezni. A közvetítői eljárás létrehozását azonban nemcsak kriminálpolitikai indokok igazolják, hanem az unió elvárásai is. A törvény előkészítői munkája folyamán a jogalkotó több európai ország gyakorlatát is megvizsgálta és a közvetítés külön törvényben való tárgyalása mellett döntött.⁹

A közvetítés bevezetésének folyamata során több kérdés is felmerült más országok gyakorlatához kapcsolódóan. Először is, hogy kik végezzék a közvetítői tevékenységet: szakképesített mediátorok vagy laikusok, ahogy ez a skandináv országokban elterjedt, ahol csupán elegendő 4-5 napos felkészítő programon részt venni, de az biztos volt, hogy Magyarországon ezt a megoldást nem lehet keresztül vinni, ezért döntöttek úgy, hogy a mediációt képzett emberek fogják lefolytatni. Ezek után merült fel a kérdés, hogy kik lesznek ennek megvalósítói: szervezett formában működő, önálló hivatalok, a bíróság mellett működő önálló mediátorok vagy akár civil szervezetek?¹⁰ A döntés a pártfogó felügyelőkre esett, habár emellett vita alakult ki a szakmában, hogy mindenképpen ők-e a legmegfelelőbbek, sőt a későbbi években az ügyvédek mediátorként való megjelenése (2008. január 1.) is egyesekben komoly ellentmondásokat váltott ki. Pontosan a vita tárgya az volt mindkét esetben, hogy a pártfogó felügyelők illetve az ügyvédek is hogyan lehetnek pártatlanok, úgymond csendes vezetői a mediációnak, mivel egyiküknél eleve már a nevében szerepel a pártfogó szó és talán nem tud részlelhajlás nélkül vezetni egy ilyen beszélgetést. Míg utóbbi esetben szintén hasonló probléma merült föl, vagyis hogyan tudják az ügyvédek mindkét fél akaratát összehangolni, mindkét felet egyszerre képviselni, mivel szakmájukból adódóan nem erre „hivatottak”.¹¹

Persze az alkalmazása olykor aggályos lehet. Ilyen például a sértettek rendkívül magas száma, de az is, ha a jogi személlyel állunk szemben; kérdés lehet, hogy megfelelő e és ha igen mikor arányos az okozott kárral a jóvátétel, és persze van e egyáltalán bűnmegelőző jellege az eljárásnak. Milyen lehetőségei vannak a más államokban jól ismert csoport konferencia módszernek, ez hogyan fogadható el az emberekkel illetve egyáltalán mennyire vannak tisztában az eljárás lehetőségével és „jótékony hatásaival”.¹²

A mediációs ügyek számát vizsgálva megállapítható, hogy 2007-ben az ügyeknek 60%-ban született megállapodás, 2008-ban viszont egyértelműen javult a helyzet; 2976 ügyből 2872 esetet sikerült befejezni mediációs eljárással, és 2009-re ez szám tovább növekedett. Viszont összességében még mindig az mondható, hogy kevés a mediációs ügyek száma, reményeink szerint ezek a számok tovább növekednek majd a következő 10-20 évben és mindenki megismeri, belátja és él a mediáció előnyeivel.¹³ Ugyanis a közvetítés elfogadtatása az érintettekkel, a magyar állampolgárokkal és szakmai képviselőkkel, az ő teljes meggyőzésük ezen eljárás hatékonyságáról és előnyeiről elengedhetetlen feltétel.¹⁴

A mediációval kapcsolatos kutatások eredményeként elmondható, hogy kettősség van jelen a magyar igazságszolgáltatásban. Habár megfigyelhető a tendencia, hogy míg kezdetben retributív, majd preventív és ma a resztoratív „korszakban” járunk, azért a bíróságon még a resztoratív - helyreállító és a megtorló paradigma együtt jelenik meg. A resztoratív szemlélet egyértelmű előnyt élvez és a szakemberek is nagy számban támogatják. Ezt jelzi, hogy a felmérések szerint a bírók és ügyészek 75%-a sikeresen tartja a mediációt abban, hogy az igazságszolgáltatás hatékonyságát növeljék. Viszont az is igaz, hogy azokban a megyékben, ahol a mediációs ügyek száma kevesebb valószínűleg kevesebbet is tudnak ezen eljárásról és az is biztos, hogy ahol nagyobb számban kerül sor az eljárásra, sokkal jobban hisznek ennek hatékonyságában és magában a mediációban.¹⁵

8 Dr. Schweighardt Zsanett: A büntetőjogi mediáció alkalmazásának kezdeti tapasztalatai Magyarországon Magyar Jog 2010/3. sz. 172-173. o.

9 A 2006. évi CXXIII. tv. indoklása. http://www.kih.gov.hu/data/cms21984/2006._evi_CXXIII._torveny.pdf

10 Dr. Barabás A. Tünde: Mediáció: Új szerepek és feladatok az eljárásban. Ügyészek Lapja 2005/3. 16-17. o.

11 A vita tárgyát képezte a 2005. április 26-án megtartott kerekasztal-beszélgetésnek az Országos Kriminológiai Intézetben. Ügyészek Lapja. 2005/3. 23-36. o.

12 A konferenciázás egy olyan eljárás, ahol nemcsak a sértett és az elkövető van jelen, hanem a családtagjai, a közeli hozzátartozók illetőleg mindazon személyek, akik az ügyben érintettek. (eredete: Ausztrália)

13 Bérces Viktor: A büntetőügyekben alkalmazott mediáció perspektívái Magyarországon Bűnügyi Szemle 2009/2. 24-28. o.

14 Barabás A. Tünde: A mediáció jövője Magyarországon. Ügyészek Lapja 2007/5. sz. 23. o.

15 http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/RJ_HUN.pdf (2010. december 13.) 285-286. o.

Összességében elmondható, hogy mind az alternatív vitarendezési eljárásoknak, mind az állami úton kívüli eljárásoknak számos olyan előnye van, mellyel a hagyományos állami bíróságok nem vehetik fel a versenyt. Vagy a szakértelem hiánya vagy maga a jog által szabott határok miatt. Mindenesetre az bizonyos, hogy „társadalmi viszonyunk tudatosan alakíthatók. Közülük sokat rendeznek törvények, de az együttélés legtöbb kérdése nem rendezhető törvényekkel. A konfliktusok rendezéséhez a felek kölcsönös akaratára van szükség. E szándék ott kezdődik, ahol a felek képesek lemondani igazságuk egy darabjáról, azért, hogy a partner igazságából is elfogadhassanak egy darabot.”¹⁶

16 Dr. Eörsi Mátyás – Dr. Ábrahám Zita: Pereskedni rossz! Mediáció: a szelíd konfliktuskezelés Minerva Kiadó Kft. Budapest, 2003. 214. o.